

Dr. Szabó Ferenc SJ

ÚTON AZ ÉLŐ ISTEN FELÉ

Nyitány – Hinni, de miben?

„A hit az élet ereje: az ember, ha egyszer él, akkor valamiben hisz. . . Ha nem hinné, hogy valamiért élnie kell, akkor nem élne...” Lev Tolsztojnak ezeket a szavait idézte Babits Mihály élete delelőjén a *Sziget és tenger* című kötete (1924) vallomás-nyitányában, amikor azt vizsgálta, mit is hisz: „Mi tart fenn? Mi a gyökér, mely nem szakad el? mely elpusztíthatatlan táplál valami kimeríthetetlen erővel?” „Ó, örökkék ég minden felhők mögött; kiüríthatatlan optimizmus!” – Babits *Zsoltár férőhangra* – „*Consolatio mystica*” című költeményében kifejezetten az isteni Gondviselésbe vetett hitét vallotta meg a Hegyi Beszédre emlékező ünnepélyességgel. Íme, a vers nyitánya:

*Tudod hogy érted történnek mindenek – mit búsuĺsz?
A csillagok örök forgása néked forog
és hozzád szól, rád tartozik, érted van minden dolog
a te bűnös lelkedért.
Ó hidd el nékem, benned a Cél és nálad a Kulcs.
Madárka tolla se hull ki, – ég se zeng, – föld se remeg,
hogy az Isten rád ne gondolna. Az Istent sem érti meg,
aki téged meg nem ért.*

1. Ősbizalom – alapvető döntés

Tolsztoj és Babits megállapításait egyetemes érvényűeknek vehetjük. Az a „hit”, amire az orosz író utal, valami *ősbizalmat* jelöl. Ösztönösen, öntudatlanul is a végső Jóra, a teremtő és gondviselő Jóistenre irányul. Persze, sok mindentől függ (öröklés és temperamentum, neveltetés, szerencse, számtalan „véletlen” és kedvező körülmény összejátszása...), hogy valaki megéli-e ezt az *ősbizalmat*, attól kezdve, hogy születésekor „kiválik” az anyával való „őseredeti azonosságból”, de mégis, továbbra is szeretetkapcsolatban marad vele az első pillanattól, amikor visszamosolyog föléje hajló édesanyjára. Az anya mosolya a teremtő és gondviselő Jóisten gyengédségét közvetíti.¹

Hasztalan később a Szeretet-Istenről beszélni annak, aki nem tapasztalta meg az anyai (szülői) szeretetet. Gondoljunk a mai anyátlan-apátlan fiatal nemzedékre,

---

¹ Vö. H. U. von Balthasar, *Ha nem leszték olyanok, mint ez a gyermek*, Paulus Hungarus/Kairosz, Bp., é. n., 18–23. és 43–44.

amely sodródik a *liquid* (folyékony) társadalomban, támpont és eszmény nélkül keresve önanonosságát, és képtelen az egész életét elkötelező *alapvető döntésre*. Ez az „*optio fundamentalis*” az akarat mélyen fekvő orientációja, beirányultsága az Igazra és a Jóra, az öntudatosodó serdülő döntése, életre szóló elköteleződése az Igaz és a Jó=Isten mellett, vagy elfordulás Tőle, szembefordulás Vele. Az alapvető készség a teljes elköteleződésre fokozatosan érlelődik, meg-megújuló döntésekkel teljesedik ki az élet folyamán. Az erkölcsi cselekvés, a jó és a rossz (erény–bűn) megítélése – a törvény és a lelkiismeret összefüggésében az *optio fundamentalis*hoz viszonyítva történik.²

Ez a válságos posztmodern kor is kihívásra serkenti a gondolkodó és szabad embert, hogy ő maga találjon értelmet a világban levő sok értelmetlenségnek, adjon értelmet az életnek és a történelemnek. Minket, hívőket pedig a megalapozott keresztény reménység éltet. A civilizációs és egyházi válságban sem szabad feladnunk a reményt, amely nem naiv optimizmus, hanem a krisztusi hit vidám merészsége lendíti előre: a feltámadásba vetett hit ad értelmet létezésünknek, és a tragédiáktól terhes emberi történelemnek.

Értelem és értelmetlenség

François Varillon francia jezsuita a hit lényegéről elmélkedve éppen arra mutat rá, hogy az életben ugyan igen sok az értelmetlenség, de szerencsére sok dolognak van értelme is: „Van értelme a barátságoknak, a szerelemnek, van értelme a kultúrának, a világban végbemenő gazdasági, társadalmi fejlődésnek, az igazságosság fejlődésének. Mindenütt találunk valamit, aminek van értelme. De beleütközünk az értelmetlenségbe is...” Igen, naponta beleütközünk a rossz megnyilvánulásaiba! Gondoljunk csak a háborús konfliktusok sok-sok áldozatára, a terrorizmus fenyegetésére, az erőszak különböző megnyilvánulásaira, a természeti katasztrófák pusztítására a rákos betegek, egyáltalán a sok bajra és szenvedésre, amit életünkben vagy körülöttünk tapasztalunk. És mindig fenyeget a halál, amely szinte összegez minden rosszat. Ki adhat értelmet az értelmetlenségnek?

Az egyetlen lehetséges választ így fogalmazzuk meg tömören Varillon atyával: „A kereszténység úgy jelenik meg a földön, mint válasz erre [a lét értelmére vonatkozó], az embert emberi mivoltában meghatározó kérdésre. Kereszténynek lenni annyi, mint hinni abban a feleletben, amelyet Isten erre az alapvető emberi kérdésre *Jézus Krisztusban* ad. A keresztény hit az abszurdum és az értelmetlenség ellenségeivé és az értelem prófétáivá tesz minket. Vagy, ha jobban tetszik, az értelem tanúivá. Kereszténynek lenni azt jelenti, hogy egy második, sokkal mélyebb értelmet tudunk adni mindannak, aminek egyébként már van értelme (a barátságoknak, a szerelemnek, a kultúrának, a zenének vagy akár az egyszerű bajtársi viszonyoknak is), de értelmet tudunk adni annak is, aminek nincs értelme.”³

---

² Bővebben lásd Szabó Ferenc SJ, *Házasság és család Krisztus fényében*, Jezsuita Kiadó, Bp., 2015, 64–87.

³ François Varillon SJ, *A hit öröme, az élet öröme*, Márton Áron Kiadó, Bp., 1998, 10–11.

Különbséget kell tenni a közömbösség és a kételkedés között. A közömbössel, főleg, ha öntelt, akit nem érdekel léte értelme, nehéz szót érteni. De az értelmet keresőkkel, őszintén kételkedőkkel párbeszédet folytathatunk, keresve a közös kiinduló pontot. A hit az egész személy értelmes és teljesen szabad elkötelezettsége. F. Varillon Aquinói Szent Tamást, az Egyház vitathatatlan tekintélyét idézi: „Krisztusban hinni önmagában véve jó dolog, de erkölcsi hiba Krisztusban hinni akkor, ha az ész úgy véli, hogy ez az aktus rossz; mindenki köteles lelkiismeretének engedelmeskedni, még akkor is, ha lelkiismerete téves.”⁴

Hit és élet Jézus Krisztusban

A keresztény hit lényege, sajátossága *Jézus Krisztus* személye, illetve az általa hozott üdvösség kinyilatkoztatása: Isten Atyánk, szereti az embereket, akiket saját képmására teremtett, és Fiában meghívott a Vele való életközösségre. A Szentlélekben az Atya fogadott gyermekei vagyunk, és így a Fiú, Jézus Krisztus testvérei és társörökösei.

Sajnos, a keresztények ma megosztottak; a Jézus Krisztus Istenébe vetett hit széttöredezett, és – a század eleje óta szépen kibontakozott ökumenikus mozgalom ellenére – egyre fokozódik a „szétdarabolódás”, a szektásodás. Sajnálatos megosztottság a katolikus egyházon belül is: így például Ferenc pápa megnyilatkozásait torzító, sőt eretnekséggel gyanúsító „katolikusok” csoportja belülről bomlasztja Krisztus egyházának egységét.

A keresztények megosztottsága és szektás csoportok működése ellentanúságtétel Krisztus mellett, hatástalan a szekularizált és hitetlen világgal szemben. Szerencsére ugyanakkor bizonyos vallási ébredés is tapasztalható, főleg ifjúsági imacsoportokban, bázisközösségekben, karizmatikus vagy más vallási mozgalmakban. – Mindenesetre: a Krisztusban hívók *egysége* a nem keresztény vallások és a terjedő ateizmus környezetében – a kereszténység *létkérdése!* Jézus figyelmeztetése az Utolsó vacsorán jobban időszerű, mint valaha volt: „Legyenek valamennyien egyek, hogy a világ higgyen!”

Hirdetni az Örömbírt – új evangelizálás

Az olyan válságos korban, mint amilyen a miénk, nehéz derűlátónak lennünk. Az Auschwitz és a Gulag szavakkal jelölt „emberarcú barbárság” modernsége után eljött a posztmodern globalizmus: a több lét helyett a több birtoklás keresése, a Pénz bálványozása, a világméretű és egyre erősödő, jóra használható technikai fejlesztés mellett az atomháborúval fenyegető hatalmi versengés, polgárháborúk, terrorizmus és az erőszak szerte a földgolyón, a tájékoztatás/tudás terjesztésére használható és az egyetemes szolidaritás szolgálatába állítható NET/világháló áldásai mellett a személyes kapcsolatok mechanizálása, az élő emberek

---

⁴ François Varillon SJ, *A hit öröme, az élet öröme*, 13. – S.Th. I–II, 19, 5.

manipulálása, a leselejtezés és a „halál kultúrája” – félelmetes jövőt ígér az emberiségnek.

(Szent) II. János Pál pápa az ezredfordulón az elkereszténytelenedett „Nyugat” hagyományosan keresztény országaiban (Európa és Amerika) új lendületet akart adni az evangelizálásnak (*Redemptoris missio*). Ezt az új evangelizálást sürgette XVI. Benedek és most Ferenc pápa, amikor programjának lényegét a „kilépő Egyház”, a „missziós Egyház” kulcsszavával jelölte meg (*Evangelii gaudium*). Most, hogy hazánkban is szétfoslott a ránk erőszakolt „tudományos materializmus” ideológiája, sokan úrt tapasztalhatnak az életükben. Növekszik a nem hívők és agnosztikusok száma. Sokan úgy élnek, „mintha Isten nem létezne”. Vannak, akik túllépnek az „egydimenziós ember” látókörén. Az útkeresőknek, az „ismeretlen istent” keresőknek (vö. ApCsel 17: Pál areopáguszi beszéde) szeretnék jelzéseket megfogalmazni hitünk fényében: megjelölni a helyes utat, amely az igazságra és életre: Jézus Krisztushoz vezet. Mert hisszük és örömmel hirdetjük, hogy Jézus Krisztuson kívül nincs más, aki az üdvösségre vezethetné az embereket.

A vallási tolerancia és a más hitek, világnézetek felé való nyitottság nagy érték és erény. Ezt valljuk a II. Vatikáni zsinat tanításával, de ez nem jelenthet vallási relativizmust és közömbösséget. A katolikus vallja, hogy egyedül Jézusban van az üdvösség, és hogy normális körülmények között ez az üdvösség az egy, szent, katolikus és apostoli Egyházban valósul meg, amely rendelkezik a Krisztustól kapott ismertetőjegyek összességével. Ugyanakkor a zsinattal azt is valljuk, hogy ha valaki saját hibáján kívül nem hallotta az evangéliumot, és ha nem is tagja a látható Egyháznak, de lelkiismeretét követve keresi az igazságot – mindig készen arra, hogy azt elfogadja, mihelyt felismerte –, az elnyeri az üdvösséget, mivel Isten minden embert meghív az üdvösségre (Ef 1; 1Tim 2,4; Tit 2,11 – *Lumen gentium* 16) Továbbá: „Mivel Krisztus mindenkiért meghalt, és mivel az embernek valóban csak egy hivatása van, mégpedig az isteni, vallanunk kell: a Szentlélek mindenkinek módot ad arra – Isten tudja, miképpen –, hogy a Húsvét titkában részesedjék.” Mert – hangsúlyozza a zsinat – minden jó szándékú ember szívében „láthatatlan módon működik a kegyelem”. (*Gaudium et spes* 22)⁵

2. Utak Isten felé: mai költők istenkeresése

Manapság hívő körökben is – különösen a fiatalsághoz szóló üzenetekben – gyakran ismétlik: *a kereszténység lényege nem a „doktrina”, hitünk nem igazságok, dogmák rendszere, hanem spirituális út Jézus Krisztus Istene felé.* Kezdetben lehet ez: egy bizonyos szétfolyó istentapasztalat, az „ismeretlen Isten” jelenlétének megérezése. Erről az „ismeretlen istenről” kezdett beszélni Szent Pál az athéni Areopáguszon, utalva az isteneknek emelte oltárokra: „A világot teremtő Isten nem lakik kézzel épített templomokban, hiszen ő a mennynek és a földnek ura. Semmiben sem szorul

---

⁵ Vö. még tanulmányom: „Krisztus és a nem keresztény vallások” in *Világító emberek – időszerrű művek*, JTMR–Távlatok, Bp., 2018, 203–226.

emberi kéz szolgálatára, hiszen ő d mindennek életet, lehetet, mindent. (...) Nincs messze egyiküktől sem. Benne élünk, mozgunk és vagyunk, amint ezt már, egyik-másik költőtök is megmondta: Az ő fia vagyunk” – így kezdte beszédét Szent Pál, amikor a mindenben istent látó/imádó, a Teremtő műveit bálványozó görögöknek elkezdte hirdetni az *igaz Istent kinyilatkoztató Jézust*, akit Isten a feltámasztással igazolt, hogy megtérésre buzdítsa őket. Amikor a „feltámadás” szót kiejtette, „bölcs” (racionalista) hallgatói félbeszakították: „Erről majd még máskor is meghallgatunk téged.”(ApCsel 17,23–28. és 32.)

Istenkereső magyar költők

Az antik kortól napjainkig, századokon át, számtalan világhírű gondolkodó/költő életműve példázza azt a „tapogatózó” istenkeresést, amelyről Pál beszélt a görögöknek, amikor idézett is a Kr. e. 3. századbeli Arátosz költőtől és Kleantészről, a sztoikus gondolkodótól.

Istenkereső modern költőink sorát Ady Endre nyitotta meg, aki éppen száz éve, 2019. január 27-én hunyt el. Utána jött számos nagyság: József Attila, Szabó Lőrinc, Babits Mihály... Már előre valamennyiük nevében szólt híres vallomásaival: „*Az Isten van valamiképp: /Minden gondolatnak alján. /Mindig neki harangozunk...*” Szabó Lőrinc így írt *A Sion-hegy alatt* című antológia bevezetőjében a hitetlenül is hívő Adyról, egyben önmagát is jellemezve: „Amit a teológia, a metafizika, a kozmogónia, a lélektan, sőt az ismeretelmélet és a természettudomány megmunkál, azt az érzelem és a képzelet jogán, rendszer és módszer nélkül, egy kicsit a maga nyersanyagának tekinti a költő is. *Isten végtelen téma, minden út hozzá vezethet.* Akiben van fantázia, az akkor sem tud hitetlen lenni, ha annak hiszi magát. Ateista verset még nem írtak; ahogy a modern fizika sugárzássá differenciálja az egész anyagi világot, úgy finomul szellemmé (*a kézíratos fogalmazványban: »valami misztikus erővé«*) a földi matéria sok tüntetően materialista költeményben.”

Szabó Lőrinc kevéssel halála előtt megindítóan vallott hit és hitetlenség között vergődő életéről Szigeti Endre egy jegyzetére válaszolva: „...*személyes Istent szeretnék, személyes túlvilági folytatást, és ez nem megy...*”⁶ Nem tudott a panteizmusból szabadulni. Igazában ez a leglényegesebb: *hit a személyes Istenben és ezzel szoros kapcsolatban az örök életben.*

Itt idézem Henri Bergson zsidó filozófus vallomását, aki élete végén – tanulmányozva a nagy misztikusokat, a keresztényeket is (például Avilai Szent Terézt) – eljutott a Szeretet-Istenig. Úgy tűnik, hogy a leglényegesebb kérdésben még nem jutott el az abszolút bizonyosságig. *Az erkölcs és a vallás két forrása* című utolsó nagy műve végén írja: „Az igazat megvallva, ha biztosak lennénk, abszolút biztosak abban, hogy van halhatatlanság (*survie*), nem is tudnánk másra gondolni. Az élvezetek megmaradnának, de vértelenek és színtelenek lennének, mivel intenzitásuk csupán a rájuk fordított figyelemtől függ. Elhalványulnának, mint maga a lámpa fénye a felkelő Nap előtt. A gyönyört elhalványítaná az öröm.”

---

⁶ *Virrasztók*, Bp., 1985, 409–411.

Sokan még az őszintén igazság-keresők közül sem jutnak tovább egy bizonyos meghatározatlan teizmusnál, mások megrekednek a panteizmusnál, vagy akár a bálványozásnál. Vagy az élvezetek rabjaiként nem tudják, hogy van „szívöröm”. Az igaz Isten keresésében el lehet téveszteni a helyes utat – jóllehet mindig figyelmeztet a belső „hang” (a platóni/szókratészi *daimonion*, vagy Ovidiusnál a „*deus in nobis*”), ha nincs „betlehem-i csillag”, vagy hiányzik az érzék a belső hangra (jóra nyitott lelkiismeret), főleg pedig a transzcendensre nyitott alázatos szív – mert végső soron a keresztény hit a Lélek (kegyelem) ajándéka.

„*Az emmauszi úton*”

Szabó Lőrinc és Szigeti Endre említett párbeszédének elindítója a *Tücsökézene* 329. verse volt (*Az Árny keze*), amelyben a költő felidézi Lukács evangéliumából (24,13–35) az *emmauszi tanítványok* esetét. Emlékezzünk a történetre, amely a Krisztus-keresés parabolája is lehet. Két tanítvány kiábrándultan hagyja el Jeruzsálemet, mert a keresztben meghalt Mester sírját üresen találták. A Názáreti prófétát halálra ítélték, s keresztre feszítették, pedig ők azt remélték, hogy ő fogja megváltani Izraelt. A hozzájuk szegődő ismeretlen Vándor megmagyarázza nekik, hogy az Írások szerint szenvednie kellett a Messiásnak, és utána feltámadva bemennie dicsőségébe. Mikor a faluhoz értek, kérték: „Maradj velünk, mert esteledik, már lemenőben van a nap!” Azután a kenyértöréskor felismerik a feltámadt Urat, aki eltűnik előlük.

„*Maradj velem, mert beesteledett!*” – e fohással kezdi a költő, közben „elmereng a régi jeleneten”, *az emmauszin*.

A sugár-hídon némán besuhan
egy örök Árny: lehetne Buddha is,
de itt másképpen hívják és tövis
koronázza: én teremtem csupán,
mégis mint testvére néz reám,
mint gyermekére, látja, tudja, hogy
szívem szakad, oly egyedül vagyok,
s kell a hit, a közösség, a szeretet.
S kezét nyújtja. Mert beesteledett.

Kellett a hit, hogy értelmet adjon életének, de – saját bevallása szerint – nem tudott szabadulni a panteizmustól, pedig a keresztény igazságot „hasznosnak” tartotta: „*a leggyakorlatibb, leghasznosabb tévedésnek,*” „*amennyiben becsületes emberek hirdetik!... Nagyon-nagyon szomorú és szerencsétlen vagyok...*”

Rettenetes a „szerencsétlen”, vívódó Szabó Lőrinc kijelentése! Hogy mi, keresztény hívők „hasznos tévedés”, illúzió áldozatainak vagyunk!? Ha valaki, mint ő is, azért sem kötelezi el magát Krisztus mellett, mert nem akar illúzió áldozata lenni, azt én még akár pozitívumnak is tartom. Én magam a néha fel-felvillanó kételyt, az illúziótól való félelem suhintását – Ágostonnal – úgy értelmezem, hogy mindennél fontosabbnak tartom az igazságot, nem akarok csalódnai, illúzióban élni Isten létét

és a halál utáni továbbélés hitét illetően! Az igaz vallás nem „ópium a népnek”! A hitaktus értelmes, szabad döntés. *Ha nem láttad be, hogy binned kell (más kérdés, hogy mi az akadály), nem kell csatlakoznod a hívőkhöz.* De az akadályokat el kell hárítani, és tovább keresni. Talán a gögös ész nem adja át a szerepet az alázatos és „látó szívnek”.

Ezt a pascali igazságot fogalmazta meg Saint-Exupéry *A kis hercegben*: „Jól csak a szívvel lát az ember.”

Hisszük, hogy Krisztus – ismeretlenül is – ott jár az élet „emmauszi útján”. kíséri és megvilágosítja a kiábrándultakat, a keresőket, a kételkedőket, sőt a magukat hitetlennek tartó jóakaratókat. Ha készek befogadni a teljesebb igazságot, ha alázattal megnyílnak az irgalmas Isten ajándékának. Mert a világon minden Krisztusért és általa értünk létezik. Mindent Benne és általa teremtet, mindenkit Hozzá rendelt öröktől fogva a Szeretet-Isten. (Ef 1,3–10; Kol 1,13–20)

3. Tudom, kinek hittem!

A racionalizmus és a fideizmus végletei között

Nem vagyunk hiszékeny *fideisták*; vannak hitre invitáló jelek Jézus történetében, tehát a *hitünk értelmes hódolat* Isten misztériuma előtt, nem ész nélküli beugrás az abszurdumba. A „*credo, quia absurdum*” elvet nem fogadjuk el! Az őskeresztény igehirdetésben (Apostolok Cselekedetei) három mozzanatot különböztethetünk meg: 1) A Szentlélek kiáradásának megtapasztalása; 2) Hivatkozás a húsvéti eseményre: Jézus kereszthalálára és feltámadására, és felhívás hitre/megtérésre; 3) Az Úr második eljövételének és az örök életnek a reménye.

Az apostolok Jézus messiási művének „igazolására” hivatkoznak az ószövetségi jövendölések beteljesedésére. Az írásértelmezés, tehát az élő egyházi közösség hitvallása *Jézus Krisztus személyére összpontosul*: Benne tárul fel az Ószövetség és az egész *Szentírás teljes értelme*. Így a keresztény igazság elválaszthatatlan a közösség hitvallásától és a hitélettől. Az Egyház önmaga igazolásakor is az Apostolok tanúságtételére hivatkozik: az a (feltámadt) Krisztus, akit hirdet, és akivel ma él, akivel itt és most a *hitben találkozunk*, ugyanaz a (történeti) Názáreti Jézus, aki kétezer évvel ezelőtt a mi emberi életünket élte Palesztinában.

Szent Bonaventura magyarázza *Breviloquiumában*: „A Szentírás keletkezése nem emberi erőfeszítésnek, hanem isteni kinyilatkoztatásnak köszönhető. Ez a kinyilatkoztatás *a világosság Atyjától* (Jak 1,17) ered, *tőle származik minden közösség az égen és a földön* (Ef 3,15). Fia, Jézus Krisztus által Tőle árad ránk a Szentlélek, és a **Szentlélek által kapjuk a hitet**, Aki úgy osztogatja kinek-kinek ajándékait, ahogy akarja, és *hittel Jézus Krisztus lakik a szívünkben* (vö. Ef 3,17). Ez Jézus Krisztusnak az az ismerete, amelyből az egész Szentírás ereje és megértése ered. Ezért lehetetlen, hogy valaki megismerkedjék a Szentírással anélkül, hogy előzőleg meg ne kapja Jézus Krisztus belénk öntött **hitét**, mint az egész Szentírás világító lámpását, ajtaját és alapját. Amíg távol járunk ugyanis az Úrtól, addig a **hit** lesz minden

természetfeletti megvilágosodásnak a szilárd alapja, irányító fénye és bevezető ajtaja. Ennek a *hitnek* a mértéke szerint van kiosztva a kapott isteni bölcsesség is, *nehogy valaki többre becsülje magát a kelletténél, hanem józanul gondolkodjék mindenki az Istentől neki juttatott hit mértéke szerint* (vö. Róm 12,3). – A Szentírás tanítása, vagyis gyümölcse, nem akármilyen, hanem az örök boldogság teljessége. (...) S hogy ehhez a célhoz és gyümölcshöz a Szentírás egyenesen vezető útján haladva biztosan eljussunk, az elején kell kezdenünk. Azaz, tiszta *hittel* lépünk a világosság Atyja elé, szívünkben hajtsunk térdet előtte (vö. Ef 3,14), hogy Fia által a Szentlélekben adja meg nekünk Jézus Krisztus igaz ismeretét és ismeretével szeretetét is, hogy őt így megismerve és szeretve, s ugyanígy hitben megalapozva és szeretetben gyökeret verve (vö. Ef 3,17), megismerhessük a Szentírásnak *szélességét és hosszúságát, magasságát és mélységét* (vö. Ef 3,18), s ezen az ismereten keresztül eljuthassunk a Szentháromság legteljesebb megismerésére és mindent felülmúló szeretetére. Erre tör a szentek vágyakozása, ebben van meg együtt minden igazság és jószág beteljesülése.”⁷

Az Egyház jelen igehirdetése közvetíti a *Szentírásba foglalt isteni Kinyilatkoztatást*, amelynek *középpontja Jézus Krisztus*. „Elbeszéli” (nem „elmeséli”) Jézus történetét, és azt, miként érti a Feltámadott Lelkében kiengesztelődött mindenséget, a saját sorsát/küldetését, amelybe Krisztus Húsvétja belevonja a világtörténelmet (amely igazában üdvösségtörténet). A keresztény hit tehát „nem egymás mellé helyezett, különálló igazságok gyűjteménye, amelyeknek egységét egyedül az képezi, hogy a hívő aláveti magát az Egyház tekintélyének, mivelhogy az Egyház maga is hisz, és hitünk mindig csak részesedés a Szent Egyház tökéletes hitében. Az Egyház hisz, remél és szeret, és a mi lelki életünk abban áll, hogy részesedünk Krisztus Egyháza hitében, reményében és szeretetében.”⁸

Az Egyház tanúskodik az Istentől kapott új létről, isteni Valóságról, amelyet a *hit révén* kapott, és *megtérésre* szólít. Ezt teszi a „*narratív*” teológia is, amely nem elvont hitigazságok közlése, elméleti „diskurzus”, hanem bensőségesen kapcsolódik az igehirdetéshez: *hívő elbeszélése a szent történetnek*. Tehát nem léphetünk ki a „*hit köréből*”. *A kinyilatkoztató Istennek hiszünk, nem az Egyháznak, amely csak közvetítő, amikor élénk tárja, „elbeszéli” Jézus történetét. A cél mindig az egzisztenciális találkozás Jézus Krisztussal.*⁹

Jézus története és mi közöttünk tehát *az élő Egyház tanúságtétele a kapocs*. Az Egyház által értelmezett Evangéliumok szövege üzenetet közvetít: a könyvek Jézus életének fontosabb tényeihez kapcsolnak bennünket; e „tényeket” (például a csodákat) a jóakarató hívő (bizonyos rokonszenvvel, „előítélettel”) mint jeleket látja és megvilágítja azok jelentését. Valójában a történelmi igazság keresésében – hívőknél és nem hívőknél egyaránt – létezik mindig bizonyos „előítélet”. (R. Bultmann protestáns teológus „előzetes megértésről” beszél: ez jelöli a személy alapvető létértelmezését átfogó világfelfogását.) A keresztény hit melletti

⁷ Szent Bonaventura, *Breviloquium, Prologus, Opera Omnia* 5, 201–202. (*Kiemelések tőlem – Sz. F.*)

⁸ Card. H. de Lubac, *La Foi chrétienne*, OC V, Cerf, Paris, 2008, 432.

⁹ A keresztény hit megszületését szakszerűen elemző Edward Schillebeeckx OP, a „Holland katekizmus” egyik szerzője, erősen hangsúlyozza az „egyházi közvetítést” a történeti Jézus és az egyházi hit Krisztusa között. Vö. *L’histoire des hommes, récit de Dieu*, Cerf, Paris, 1992, 168–169.

„előítélete” – „hinni akarása” – nem akadály a tárgyilagos ítéletnek. Ezt éleslátóan figyelte meg Auguste Valensin francia jezsuita: „A keresztény nem rejti el részrehajlását, hanem inkább határozottan megvallja: a kegyelem gyümölcsének tekinti azt, hogy *eleve* a hit pártján áll. Ahhoz, hogy lemondjon hitéről, szemet kiszűrő evidenciának kellene lennie az ellenkező oldalon.”¹⁰

Az Evangéliumok szerint Jézus szavain és tettein (tények) nyugszik az első tanúk (apostolok) hite. A tényeket jelekként értelmezték. A felidézett történet és annak értelmezése egyetlen egészet alkot az evangélistáknál. Tehát a Jézus feltámadása után íródott Evangéliumok egyszerre nyújtják a jeleket és azok értelmezési kulcsát. A megtörtént tények – a hit fényében – bizonyítják az igazságot, az igazság pedig megmagyarázza a tényeket.

De vajon nem ördögi kör ez („*circulus vitiosus*”)? Nem, hanem a „*hit köre*”, mert a történelmi tények és a hitaktus által megvallott igazság *nem ugyanazon* a (horizontális) „*színten*”, *létre*ndben *helyezkednek el*. A kegyelem indítására meghozott szabad döntés, a *hitaktus* a „*természetfelettibe*”, *az isteni létre*ndbe *kapcsolja be a történelemben élő embert*. Miként az Ősegyház, úgy a mai hívő (és teológus) is, *csak a Lélek erejében vallhatja meg: Jézus a Krisztus, Ő az Úr!*

A történész mint olyan – tárgyilagos kutatása végén – *történelmi ítéletként* nem állíthatja: „Az apostolok hitének Krisztusa valóban a történelmi Názáreti Jézus.” A *hitre hivatkozó* teológia feladata az, hogy megvilágítsa és igazolja – a történelmi keresztény hitvallások különbözőségeit tanulmányozva – *a történelmi Jézusnak és a hit Krisztusának azonosságát*. A hívő történész és teológus tehát nem engedhet a (pozitivistá) racionalizmusnak. Keresztény hitünk „megalapozása” nem „*more geometrico*” módszerrel történik, tehát nem matematikai érveléshez hasonló érveléssel igazoljuk, hiszen a hit és a szeretet más létrendbe, az istenibe tartoznak. És amikor *e transzcendens létre*ndbe lendül az *emberi szellem, amely önmagát végtelenül felülmúlja*, Pascal megfigyelése szerint, akkor megszívlelendő ugyancsak Pascal megkülönböztetése: „A szívnek megvannak az érvei, amelyeket az ész nem ismer.” „*Le cœur a ses raisons, que la raison ne connaît pas*”: szójáték a „*raison*” kifejezés kettős jelentésével: „*érv*” és „*ész*”. *Istent, a kimondhatatlan Titkot a kegyelemtől mozgatót és megvilágított „szív” látja, sejtí meg*. Jézus ezt tanította: „Boldogok a tiszta szívűek, mert meglátják az Istent.” Senki sem mehet Krisztushoz, hacsak az Atya nem vonzza a feltámadt Úr Szentlelkének ösztönző és megvilágosító kegyelmével. – A II. Vatikáni zsinat szerint (LG 16, GS 22) Isten Fia a megtestesüléssel valamiképpen minden emberrel egyesült, és mivel Isten minden embert az üdvösségre hívott meg, a Szentlélek titokzatos működése folytán – csak Isten előtt ismert módon – minden az igazságot őszintén kereső ember részesedhet a húsvéti misztériumban.

4. Jézus Krisztus: Út, Igazság és Élet

Az ember történelemben él, úton járó lény. „*Homo viator*” (Gabriel Marcel). Az öntudatos ember keresi élete és a történelem értelmét. Ez a nyugtalan *igazságkeresés*

---

¹⁰ Auguste Valensin SJ, *Autour de ma foi*, 1948.

valójában *Isten*-keresés. Mert – Szent Ágoston vallomása szerint – Isten magáért teremtett, magához rendelt bennünket. „*Fecistinos ad Te...*”

Mivel az ember Isten képmása, *imago Dei*, vagyis szellem és szabadság, gondolkodni és szeretni képes lénynek, azért *capax Dei*, vagyis képes Istent megismerni, Isten önközlését befogadni. H. de Lubac hosszú fejtegetéseit a *Természetfeleltiről*¹¹ összefoglalja az ágostoni vallomás: „*Fecistinos ad Te...*” jelentése: Magadnak, Magadért teremtettél, örök szeretettel *Magadhoz rendeltél*, ezért mindaddig nyugtalanul keresünk – örökös szomjúhozással keressük az Igazat, a Jót – amíg Téged el nem értünk, Veled nem egyesültünk. Végtelen vágyakozásunkat csak a Végtelen tudja betölteni. Ágoston túlhaladva az újplatonikusok és sztoikusok filozófiáján, a platonikusokat „megkeresztelő” Ambrus püspök prédikációi hatására fedezte fel Krisztust, aki Út, Igazság és Élet.

Teilhard de Chardin – az Egyetemes Krisztusról elmélkedve¹² – a teremtő (=létet adó) és fenntartó Isten mindenütt-jelenlétét („annak a Hatalomnak, amelyben élünk és vagyunk...”) még pontosítja: miképpen érvényesül az emberiségben az Isteni Milió mérhetetlen nagysága? Teilhard a teremtett világról az emberi világra fordítja a figyelmet: „Attól a megszentelő kegyelemtől terhesnek érezzük, amelyet a katolikus Hit az élet mindenegyes területén munkába állít, minden érében ott működött, mint a Világ igazi életnedvét. Sajátságai révén ez teljesen hasonlít ahhoz a Szeretethez, amelyről azt mondja nekünk az Írás, hogy valamikor csak ez marad meg a természetek és erők egyetlen állandó elveként. Mélysége pedig akkora, mint az a csodálatos és alapvető isteni Akarat, amelynek mindenhová eljutó éltető ereje életünk igazi tápláléka. (...) Végeredményben mi az a tényleges kapocs, amely mindezeket az egyetemes valóságokat egymással összeköti és megadja azt a végső hatalmat, hogy minket meghódítsanak? A kereszténység lényegéhez tartozik, hogy ezt a kérdést fölvesse és meg is adja rá a választ: »A megtestesült Ige, a mi Urunk Jézus Krisztus.« (...) Mi a Pléróma [a végső Egyesülés és Beteljesedés] cselekvő Központja, élő Köteléke, szervező Lelke? Szent Pál állítja nagyon világosan: »*Az Akiben minden egyesül és minden beteljesedik, – Az Akinak köszönheti szilárdságát és az egész teremtett épületet – a meghalt és föltámadt Krisztus – Aki betölt mindent, Akiben minden fönnáll* és szilárd állandóságot ér el.» (Vö. Ef 1,10; 4,9–10; Kol 1,14–17)

Már utaltam arra, hogy a *keresztény hit/teológia* sajátos értelemben veszi az „*igazságot*”, amelyet végső soron Jézus Krisztus személyével és művével kapcsol össze. Különbözik tehát a klasszikus metafizika vagy a történelemtudomány igazságfogalmától. A Szentírás alapján így jellemezhetjük: az „*igazság*” Isten kinyilatkoztatását jelzi: azt, hogy Isten üdvösségtervének kinyilatkoztatása végleges beteljesedését *Jézus Krisztusban* érte el.

Ezt most néhány pontban jobban kifejtem: 1) Minthogy az igazság a keresztény számára isteni kinyilatkoztatást jelent, ezért *történeti*, történelemben

¹¹ Lásd „*Krisztus fénye*”, *Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe* című monográfiám (JTMR, Bp., 2014, Isten és Tudomány) VI. fejezetét.

¹² *Benne élünk (Az Isteni Milió)*, Tanulmány a belső életéről, fordította Rezek Román, Ahogy Lehet, Párizs–Bécs, 1965, 110–112.

valósul meg (vö. *Dei Verbum*, 2), de forrása Isten örök misztériuma. Isten feltárja magát az embernek: az Igazság a történelemben lép. 2) Ebből az is világos, hogy a keresztény hit „igazsága” *túlmutat a tények történelmi „igazságán”*; mivel e tények az üdvösség misztériumát nyilvánítják ki, ezért *nyitottak a transzcendenciára* (túlmutatnak a profán történetírás tapasztalati, verifikálható „igazságán”). 3) A magát kinyilatkoztató Isten (az igehirdetés révén) *hitre szólítja* az embert, aki – ha a Szentlélek erejében (kegyelmi indításra) – *hittel igent mond*, egész lényével elkötelezi magát Jézus mellett, és így elnyeri az Úr Jézus által felajánlott üdvösséget – *részesedik az isteni életben*. A élő hit az Isten- és emberszeretben gyümölcsözik. A hívő számára tehát végső soron *Jézus Krisztus az Út, az Igazság és az Élet*.

Itt idézem Simone Weil paradox, de nagyon mély meglátását:¹³ „Az ember soha nem tud túlságosan ellenállni Istennek, ha ezt az igazságkeresés gondjával teszi. Krisztus szereti, hogy Őnála jobban szeressük az igazságot, mert Ő, mielőtt Krisztus lett volna, Ő az Igazság. Ha az ember el is fordul tőle, hogy az igazság felé menjen, nem tesz meg hosszú utat úgy, hogy az Ő karjaiba ne esne.”

5. Élet Jézus Krisztusban

Mivel Isten saját képmására teremtette (*imago Dei*), az ember képes Istennel kapcsolatba lépni („*capax Dei*”). Képes megismerni és szeretni Istent. Képes vagyok partnere lenni Istennek, Vele az imában párbeszédet folytatni, Vele szeretetben egyesülni, az Ő életében *részesülni: megistenülni (divinizáció, theózis)*. Az Atya örök szeretettel erre választott ki és hívott meg bennünket Krisztusban már a világ teremtése előtt (Ef 1,3–10).

A Jézus által hozott *Örömhír* ez: „*Isten örök életet ad nekünk, és ez az élet Fiában van.*” (1Jn 5,11) *Ha hiszünk Benne*, kegyelmi ajándékként az örök élet lesz osztályrészünk. A feltámadt Úr Krisztus Szentlelke viszi végbe az új teremtést, a *megistenülés* csodáját. A *hit út*, amelyen járnunk kell, megtenni az igazságot szeretetben. A *keresztény hit*, miként minden élet, kibontakozás, fejlődés.

A keresztény hívő földi zarándoklása mindig a végső (eszkatologikus) cél és állapot felé feszül, mikor majd megjelenik Jézus Krisztus dicsősége, és a Szentlélek megtanít bennünket minden igazságra. „Az Egyház a századok folyamán állandóan az isteni igazság teljessége felé tart, amíg csak be nem teljesednek benne az Isten igéi” (*Dei Verbum*, 8).

A keresztény hit tehát élet Krisztusban a Lélek erejében, Krisztusban, aki a megtestesüléssel az *Atyához* Utunkká lett, aki *maga az Igazság és az Élet*. Még nem teljes látás és boldog birtoklás: tükör által homályosan látunk. Már Isten gyermekei vagyunk. Meg vagyunk váltva, de még reménységben élünk, sóhajtozva várjuk a végső megdicsőülést. Az élő hit a felebaráti szeretet tetteiben gyümölcsözik. *Végül csak a szeretet marad meg.* (Vö. 1Kor 13,12–13; Róm 8,18–30)

¹³ *Attente de Dieu*, Éditions Fayard, Paris, 1966, 38–39.

Ismét idézek egy szakaszt Teilhard de Chardin *Az Isteni Milió* című lelkiségi könyvéből, amely folytatása az előző reflexiónak: „Az isteni mindenütt-jelenlét Világmindenségünkben a mindent egyetlen teljességben átfogó Krisztus szervező erőinek hálózata révén mutatkozik meg. (...) Krisztus (...) sugárközpont ama energiák számára, amelyek a világmindenséget az ő Emberségén át viszik Istenhez. (...) Mindenütt való jelenlétet fedezünk föl benne, mert hat ránk, minket önmagához alakítva Krisztus Testének egységében. A Megtestesülés következtében az isteni végtelenség a *krisztusivá tevő mindenütt-jelenlétté* alakult számunkra. (...) Mindaz a lecsökkentő vagy halálos, amit hittel és szeretettel fogadok el, folyvást egy kicsit bensőségebben az ő misztikus Testének alkotórészecskéjévé formál engem. Bizony igaz, hogy minden dologban Krisztust építjük vagy pedig Őt viseljük el. Nemcsak az tény, hogy „akik Istent szeretik, azoknak minden »*convertuntur in bonum*«, javukra válik” (Róm 8,28), de még világosabban: »*convertuntur in Deum*«, »istenivé válik«, sőt teljesen kifejezetten: »*convertuntur in Christum*«, Krisztusba épül be.”

Teilhard de Chardin – látjuk – Szent Pál Krisztus misztikus Testéről (az Egyházzól) szóló allegóriájának realista, kozmikus értelmezést ad, hangsúlyozva, hogy „különböző ösvényen, de egészen egyszerűen arra a nagy útra jutottunk, amelyet az Egyház épített az Eucharisztia hódító kultuszával”.¹⁴

A következő lapokon már összefoglalja, később pedig jobban megmagyarázza az Eucharisztia „kiterjesztett” értelmezését. „Mivel az Ostya asszimilálja emberségünket, ezért az eucharisztikus Átváltoztatás jóval túlarad az oltár ostya-kenyérkéjének Átlényegítésén, és azt ki is egészíti. Lassan-lassan, ellenállhatatlanul hatalmába ejti a Világmindenséget. (...) Egy másodlagos, általánosított, de igazi értelemben pedig: a világ egésze alakítja ki a szentségi színeket. És a Teremtés tartama az az idő, amely szükséges ennek a világnak átszentelésére: »*In Christo vivimus, movemur et sumus*«: *Krisztusban élünk, mozgunk és vagyunk.*”¹⁵

6. Ez a mi hitünk (Credo)

Az első századok keresztényei a keresztségkor vallották meg hitüket az Atyában, a Fiúban és a Szentlélekben. Az *Apostoli Hitvallás* alapformái a 2. és a 3. században alakultak ki. A Szentháromságot megvalló forma a Máté evangélium befejező verseire megy vissza: „Én kaptam minden hatalmat a mennyben és a földön. Menjetek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek” (Mt 28,18–20).

A *keresztségkor* a hitjelöltnek ezt a három kérdést tették fel: „Hiszel-e Istenben, az Atyában, a Mindenhatóban? – Hiszel-e Jézus Krisztusban? – Hiszel-e a

¹⁴ *Benne élünk (Az Isteni Milió)*, 112–113.

¹⁵ I. m. 115–116. Vö. Szabó Ferenc SJ, *Világító emberek – időszerű művek*, JTMR–Távlatok, Bp., 2019, utolsó tanulmány.

Szentlélekben?” S a hitjelölt (katekumen) mind a három kérdésre így válaszolt: „Hiszek!” (*credo*) Ezután következett a háromszori alámerítés.

A második kérdést/hitvallást, amely Krisztusra vonatkozik, elég korán továbbfejlesztették, kibontották a megváltás titkát: Jézus megtestesülése, szenvedése, halála és megdicsőülése az üdvtörténet lényegét foglalja össze. Majd pedig a Szentlélek műve, az Egyház és a keresztény hívő jövője is helyet kapott a hitvallásban.

A Szentháromság művére utaló hármas tagoltság a nyugati, pontosabban a római eredetű hitvallásra jellemző. A keleti egyházakban inkább a krisztológiai szempontok domborodnak ki. Ezek a keleti hitvallások változatosak: az üdvtörténet egyes mozzanatait jobban részletezik, ezenkívül a metafizikai és a kozmikus távlatok is erősebb hangsúlyt kapnak. Világosan kifejezésre jut például a teremtés és a krisztológia kapcsolata.¹⁶

A nyugati és a keleti hitvallások sokszor együtt léteznek, és egymást befolyásolják. Egy-egy helyi egyház liturgiája – a keresztség és az Eucharisztia ünneplése is sajátos szint ad a hitvallásoknak vagy hitszabályoknak. Az eretnekségek jelentkezésekor az egyetemes zsinatokon definiálják a katolikus hitet; így a hit megfogalmazásai egyetemes tekintélyt kapnak. A hitviták nyomot hagynak a hitvallásokban.¹⁷

Apostoli hitvallás

Keresztény hitünket *Hitvallásunk* (*Credo*) foglalja össze. Henri de Lubac SJ az Apostoli Hitvallás történetét és szerkezetét elemezve, valamint a keresztény hit sajátosságáról írt tanulmányában ismételten hangsúlyozza: hitünk nem elvont igazságok rendszere, hanem a Jézus Krisztus Személyében, szavaiban és tetteiben összefoglalt kinyilatkoztatás, üdvtörténet, amelyet a hármas tagolású Krédó rögzített. A hitaktus válasz a *Jézus Krisztusban* kinyilatkoztatott és megszerzett üdvösségre, és így részesedés az isteni életben a hit, remény és szeretet megélése által. *A hitaktus és a krédóban kifejezett hittartalom elválaszthatatlanok*; éppen a Krédó ágazatai határozzák meg a keresztény hit sajátosságát.

A hitvallásban összefoglalt kinyilatkoztatást, üdvösségtörténetet kell az igehirdetésben „elbeszelnünk”, ezt kell megélnünk, erről kell tanúságot tennünk más vallások hívői és a hitetlen világ előtt. Ezért állítottam: a kereszténység *nem csupán spirituális út*, valamilyen istentapasztalat tapogatódzó keresése (ha kezdetben ez is), mert *a teljesebb keresztény hitnek van célja és tartalma: Jézus Krisztus az Igazság és Élet*, a Szentháromság és az egyetlen Üdvözítő megvallása és életközösség Vele a Szentlélek által éltetett Egyházban. Hitünk lényegét foglalja össze az Apostoli

---

¹⁶ Vö. Az *Óraliturgiában* (Breviáriumban) a Vízkereszt nyolcadában közölt patrisztikus olvasmányokat: Aranyszavú Szent Péter, *Sermo* 160; Szent Hippolitusként tulajdonított beszéd Vízkeresztre; Szent Proklusz konstantinápolyi püspök beszéde *Theobaniára*, *Oratio* 7.

¹⁷ Minderről bővebben: H. de Lubac SJ, *La Foi chrétienne*, Essais sur la structure du Symbole des Apôtres, Aubier, Paris, 1969; J.N.D. Kelly, *Early Christian Creeds*, Oxford, 1950; új kritikai, más tanulmányokkal bővített kiadása: *La Foi chrétienne, Œuvres Complètes*, V, Cerf, Paris, 2008, 431–433.

Hitvallás (Kredó), amit a keresztségkor és egész életünk során megvallunk, kérve a kegyelmet, hogy krisztusi hitünk szerint éljünk.

A *keresztségi hittet* már beoltattunk Krisztus Testébe, az Egyházba. Már a megkezdett örök életet éljük. *Gratia est semen gloriae*: A kegyelem a dicsőség magva. Jézus Krisztus Isten Ős-szentsége, az Egyház pedig Krisztus misztériumának alapszentsége, amely a hétszentségben kivirágozva megjeleníti a húsvéti misztériumot. Különösen is az *Eucharisztia* ünneplésében, a szentmisében történik a húsvéti misztérium hathatós megjelenítése, üdvösségünk beteljesedése: *opus redemptionis nostrae exercetur*. Az Eucharisztia építi/növeli az Egyház testét, és az eucharisztikus testből táplálkozó hívőközösség átalakulva előkészíti a humanizált világot (a nagy ostyát) a végső átalakulásra, megújulásra, amelyet a feltámadt Krisztus Lelke visz véghez (1Kor 15).

A II. Vatikáni zsinat szerint (LG 8 és 9) az Egyház – kettős arcával – Isten újszövetségi népe, amely „vándorolva járja útjait; a világ üldözi, Isten vigasztalja; az Úr keresztjét és halálát hirdeti, amíg el nem jön (1Kor 11,26). Megerősíti a feltámadott Úr ereje, hogy külső-belső bajait és nehézségeit türelemmel és szeretettel legyőzze, és a valóságnak homályos képével ugyan, mégis hűségesen kinyilvánítsa a világban Ura misztériumát, amíg végül is az meg nem mutatkozik teljes világosságába.”

Ferenc pápa legutóbbi, *Örüljetelek és ujjongjatek* kezdetű apostoli buzdítása megmutatja az *éleltszentség egyszerű evangéliumi útját*. Miután megvilágította a *nyolc boldogság evangéliumi ösvényeit*, Máté 25. fejezete alapján felidézi az *utolsó ítéletet* (96–103). Így vezet rá a minden kereszténynek ajánlott „*mindennapok misztikájára*”. Az igazságos és irgalmas Bíró, a dicsőséges Krisztus aszerint állít bennünket jobbára, vagy baljára, hogy földi életünk során felismertük-e Őt legkisebb testvéreiben: „*Amit egynek a legkisebbek közül tettetek, nekem tettétek.*”

Ferenc pápa öt év óta a „*mindennapok misztikáját*”, a cselekvő, szolgáló szeretet éleltszentségét hirdeti különböző megnyilatkozásaiban.¹⁸ „*A kereszténység nem egy követendő eszmény, nem egy elfogadandó filozófia vagy alkalmazandó erkölcs, hanem mindenekeelőtt találkozás Jézus Krisztussal, aki testvéreinek és nővéreinek testében ismerteti fel velünk jelenlétét. A Szentírás folyamatosan a legalizmus és a külsőség felülmúlására hív, hogy az evangélium szívéhez vezessen minket: »Valahányszor ezeket tettétek akár csak eggyel is legkisebb testvéreim közül, velem tettétek.« A testvér teste Krisztus teste, aki itt és most megmutatkozik előttem! Menni kell megtörni a kenyeret az éhezőkkel, gondozni a betegeket, az öregeket, azokat, akik semmit sem tudnak viszonzásul adni, de szó szerint semmit...»*

Mert egyedül a szeretet marad meg.

2019. január 31.

---

¹⁸ Legutóbb 2018. május 25-én a *L'Eco di Bergamo* című napilapnak adott interjúbán: <http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-exkluziv-interjuja-nyugati-keresztenyseg-is-megujulhat>